

A Magyar Államvasutak és a holokauszt történetéhez

2011. március 11-én a magyarországi holokauszt az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Izraelben élő tizennégy túlélője, illetve leszármazottaik „pertársaságot” alakítottak, és keresetet nyújtottak be a Magyar Államvasutak ellen Washingtonban (US. District Court for the District of Columbia). Kártérítési igénnyel léptek fel amiatt, hogy a MÁV vonalain és a dolgozóinak közreműködésével 1944 áprilisa és júliusa között 147 szerelvényvel összesen mintegy 430 ezer magyar zsidót deportáltak Auschwitzba. Hasonló per indult Chicagóban is. A felperesek kártérítési igényüket nem az átélt szenvedésekre, illetve hozzátartozóiknak a deportálás során, illetve a koncentrációs táborban bekövetkezett halálára alapozták. Elsősorban azért tartanak igényt kártérítésre, mert a hatóságok engedélyével magukkal vitt és egy külön kocsiban elhelyezett bőröndjeiket és csomagjaikat, a benne levő értéktárgyakkal a MÁV már nem is továbbította. Azokat a vasutasok, illetve a deportálást végrehajtó személyek még azon az állomáson eltulajdonították, ahol bevagonírozták őket. Egyelőre sem a washingtoni, sem a chicagói per nem zárult le, bár a kereseteket első fokon elutasították, a sértettek jogi képviselőinek fellebbezésére a per folytatódik, a végső döntés még várat magára.

Anélkül, hogy állást foglalnánk a holokauszt-túlélők kártérítési igényével kapcsolatban, illetve a kárpótlásként követelt összeg nagyságával kapcsolatban (ez a washingtoni perben 5 000 000 dollár), érdemes közelebbről szemügyre venni a magyar állam és a MÁV viszonyát, különös tekintettel a holokausztért viselt felelősségre. Kétség sem fér hozzá, hogy a magyar állam 1944. március 19-e, a német megszállás után korlátozott mértékben bár, de felelős volt mindazért, ami zsidó vallású, illetve zsidónak minősített állampolgáraival történt. Mennyiben osztozott ebben a felelősségben a Magyar Államvasutak, illetve a vasutasok, akik a bűnös utasításokat végrehajtva, továbbították Auschwitz mint „célállomás” felé az emberekkel zsúfolt szerelvényeket? A MÁV Rt. 1944-ben gazdasági társsaságként, „közlekedési intézetként” vagy pedig kormányzati irányítás alatt

álló hivatalos szervként funkcionált? (Előbbi esetben ugyanis önállóan is kárterítési igénnyel lehet fellépni ellene, utóbbi esetben viszont osztozik a magyar állam felelősségében.) Mit tudtak az egyszerű magyar vasutasok a szállítási műveletekről, melyekben a második világháború során közreműködtek?

Az 1869-ben alakult Magyar Királyi Államvasutak kezdettől fogva sajátos státust élvezett, amennyiben részvénytársasági formában, de a magyar állam szerveként, annak céljaival teljes mértékben azonosulva működött. Elnök-igazgatói államtitkári rangot viseltek. Dolgozói az állami alkalmazottakhoz hasonló szociális juttatásokat, biztos egzisztenciát élveztek, nyugdíjban, külön egészségügyi ellátásban részesültek. Ugyanakkor az érdekérvényesítési lehetőségeiket korlátozták, pl. nem sztrájkolhattak. Zsidókat a magyar vasúttársaság nem vagy csak kivételes esetekben alkalmazott. A MÁV és állami szervek összefonódása legkésőbb az első világháború alatt nyilvánvalóvá vált, amikor a teljes vasúti hálózat fölött a hadvezetés rendelkezett. A vasút meghatározó szerepet játszott a mozgósításban, majd a csapatok és az utánpótlás frontra szállításában.

A MÁV igazgatása a második világháború alatt, még Magyarország hadba lépése előtt, katonai parancsnokság alá került. Miután Magyarország 1940. szeptember 27-én csatlakozott a „hármasszövetséghez”, Németország hivatalosan is igénybe vette a magyar vasutak hálózatát, és a Német Birodalmi Vasutak a szállítások végrehajtásához korszerű mozdonyokat adtak bérbe a magyar vasútnak. Az így megnövelt szállítási kapacitást használták már a Wehrmacht balkáni hadműveleteinek végrehajtásához is. Ezek koordinálása céljából a MÁV Andrassy úti központjában német katonai kirendeltséget létesítettek. Pedig ebben az időszakban (1940. VI. 1.–1942. II. 25-ig) még vitéz nagybányai Horthy István, c. miniszteri tanácsos, államtitkár, a Horthy Miklós kormányzó angolbarát hírben álló idősebbik fia volt a MÁV elnökigazgatója. „A Wehrmacht szállítási parancsnoka a magyar, román és bolgár vezérkarokkal és a közlekedési minisztériumokkal a csapatok szállításának előkészítésére részletes tárgyalásokat folytatott, majd ezek értelmében Budapesten, Bukarestben és Szófiában német szállítási parancsnokságot állítottak fel. A budapesti MÁV Igazgatóság épületében rendezték be a német Transportkommandatur hivatalait. Parancsnoka Freiherr von Diersburg volt, aki egyben a pozsonyi szállításvezetőséget is irányította.”¹

A Szovjetunió elleni német támadás megindulása és a Moszkvának küldött magyar hadüzenet után a magyar hadvezetés a szentendrei vasútépítő század állományából összeállított 500 fős alakulatot küldött Galíciába, a visszavonuló szovjet csapatok által megrongált Volóc–Beskid–Lawoczne–Strij–Lemberg vasútvonal helyreállítására. Nyugat-ukrajnai vasútállomásokon, a Kárpátok előterében magyar személyzet is szolgált 1941 szeptemberéig. Egyes mellékvonalakon átmenetileg a MÁV dolgozói látták el a forgalmat, akik tanúi voltak a helyi zsidók lemészárlásának. „Mellékvonali állomás Kolomeán túl. Az új állomáshelyemen is egyedül szolgáltam egy váltóórrel, leváltó nélkül egyvégtében. A szolgálat magyar nyelven folyt, hiszen a vonal egészében mi láttuk el a forgalmat. A szom-

széd állomás volt Horodenka, onnan láttak el bennünket élelemmel. Hol a tartalék hozta ki számunkra, hol a váltóór ment be a 4-5 km-re lévő állomásra. Horodenka kisváros volt, oda hordták össze az öreg, munkára már alkalmatlan lengyel zsidókat, és a németek tömegével végezték ki azokat. Hallottam, amint beszéltek arról, hogy a folyóban tömegével úsznak a kivégzettek hullái. A zsidókat pőrekocsikon szállították, kísérőként magyar csendőröket alkalmaztak. Horodenkán volt német vasúti parancsnok is.”²

A vasutasoknak nem lehetett kétsége, milyen sors vár a KEOKH által deportált, kétes állampolgárságúnak minősített, közel 24 ezer zsidóra, köztük nőkre, idős emberre és gyerekekre, akiket 1941. július végén, augusztus elején tehervagonokban szállítottak Körösmező vasútállomásra. (Ekkor mintegy 18 ezer deportáltat tettek át a hatóságok Ukrajnába, és az SS túlnyomó többségüket Kamenyec-Podolszknál és másutt lemészárolta.) Ugyanakkor a magyar közvélemény és persze a vasutas társadalom is elképzelhetetlennek tartotta, hogy magyar állampolgárokkal, akár zsidókkal is ilyesmi megtörténjen. Ezt a felfogást osztották a magyar zsidók is.

1941 őszén a németek jelezték, hogy újabb magyar vasútépítő alakulatokra tartanak igényt a partizánok által megrongált létesítmények helyreállítására. Kérésükkel a katonai vezetéshez fordultak, mely érintkezésbe lépett a MÁV Igazgatóságával. „1941. október 20-án 9 óra 45 perckor Roeder ezredes, a Magyarországon működő német Transportkommandatur vezetője megjelent a Hadügyminisztérium 7/k vkf. Osztályában, és előadta, hogy a német Transportschaft és a német vasútcsapatok parancsnoka minél több vasútépítő alakulat kirendelését kéri orosz területre. Mikes alezredes a 7/k. vkf. osztályvezető-helyettese a kérés letárgyalására nem tartotta magát jogosultnak... lekíserte Roeder ezredest a hadművelleti csoportfőnökhöz. November 11-én Jagow, a budapesti német követ Bárdossynak terjesztette elő a német hadvezetőség újabb kérését: mögöttes területek biztosítására további két dandárt és technikai csapatokat állítson ki Magyarországra.”³

1942. II. 25-étől ifj. Horthy István megkezdte frontszolgálatát, és a MÁV vezetője ómoraviczai dr. Imrédy Kálmán, m. kir. kormányfőtanácsos, államtitkár lett. Az új elnök-igazgató kitűnő vasúti szakember, egyszersmind Imrédy Béla volt miniszterelnök öccse volt, és egészen 1944. október 16-áig töltötte be posztját. Ahogy bátyja, a Magyar Megújulás Pártjának elnöke, ő is feltétel nélkül Hitler híve volt, és a MÁV-ot a Harmadik Birodalom érdekeinek szolgálatába állította. A magyar vasút szállította a második magyar hadsereget, illetve az utánpótlást a keleti frontra. Ugyanakkor, egészen a német megszállásig, nem kapott szerepet a „zsidókérdés” megoldásában.

Viszont Veessenmayer teljhatalmú birodalmi megbízott és német követ jelentéseiből kitűnik, hogy a deportálások előkészítésébe 1944. március 19-e után szinten azonnal bevonták a MÁV illetékeseit is. Nyilvánvaló, hogy Imrédy Kálmán elnökigazgató pontosan értesült a deportálásokról, bár pontos szerepét nem sikerült felderíteni. „A vezérigazgatóság épületében működő Német Ka-

tonai Szállítási parancsnokság irányította a magyar zsidók vasúton történő deportálását (akkori szóhasználatul áttelepítését). Imrédy Kálmán szerepe ebben nem tisztázott, de kétségtelen, hogy a zsidótörvények MÁV-nál való végrehajtása és a deportálások idején a posztján maradt.”⁴

Veesenmayer összes Berlinbe küldött táviratából egyértelműen kitűnik a magyar vasúti vezetés együttműködése. Íme az egyik:

„Budapest, 1944. május 11.

Menetrend tárgyalások május 6-án zárultak. A Kárpát-térségből és Erdélyből f. hó 15-én megkezdődik kereken 325 ezer zsidó elszállítása. Terv szerint napi négy vonatot indítunk célállomásra, egyenként háromezer zsidóval.

Ennek az értekezletnek kellett döntenie az útvonal kérdésében is. Ezzel kapcsolatban ugyanis több probléma merült fel. A német külügyminisztérium feljegyzése szerint 'az okoz nehézséget, hogy katonai okból a Lembergen át vezető vasútvonal csak korlátozottan vehető igénybe; nem irányíthatók a szállítmányok Budapest-Bécsen át, mert el akarjuk kerülni a budapesti zsidók nyugtalanítását. Pozsonyi követség politikai szempontból tartja aggályosnak a Szlovákián keresztül való szállítást...'

Végül a Kelet-Szlovákia-Eperjes útvonalat jelölték ki. A szállítási terv alapjait Berlinben dolgozták ki, de a bécsi menetrendi konferencián tárgyalták meg a részleteket, és dolgozták ki az egész tervet. 45 kocsis szerelvényekkel számoltak. A szállítmányok útját figyelte a Wehrmacht Transportkommandatur (a német hadsereg szállításvezetősége), mely az Eisenbahntransport Südost (vasúti szállítás Dél-Kelet) kirendeltségeként működött. Budapesten a MÁV Andrassy úti igazgatóságán. A szállítás lebonyolítására 21 fordaszerelvényt állított ki a Német Birodalmi Vasút. A vonatokat Kassáig a csendőrség kísérte, onnan a Schutzpolizei (Biztonsági rendőrség) vette át a kíséretet.”⁵

A magyar zsidók központilag szervezett deportálásának vasúti iratanyaga (tárgyalási jegyzőkönyvek, menetrendek) nincs meg a MÁV irattárában. Más forrásokból azonban teljes mértékig dokumentálható, hogy a magyar vasutasok 1944 májusában és júniusában a háborús erőfeszítések velejárójának tekintették a zsidók deportálását, és előljáráók utasításait teljesítve a kitűzött terv szerint továbbították Auschwitz célállomás felé a zsidó polgári lakossággal teli szerelvényeket.

Bizonyára megtörtént, amit a washingtoni és chicagói holokauszt-túlélők állítanak, vagyis hogy a csomagokkal teli teherkocsit a vasutasok lekapcsolták a szerelvényekről. Tudatában lehettek, hogy a deportáltaknak nem lesz szükségük a csomagokra, és eltulajdonították az értékeket. De elvéve az is előfordult, hogy a vasutasok figyelmeztették a vonaton érkező zsidó munkaszolgálatosokat, hogy kerüljék el a deportálást.

Erről számolt be Pálhidy Mihály, hatvani állomásfőnök-helyettes. „1944 nyarán a hatvani cukorgyár területén gyűjtötték össze a környék zsidóságát, s vasúti kocsikba rakva, zárt vonatokkal szállították Németországba. A Hatvanba indított zsidó csoportokat legtöbbször úgy hozták, hogy egyszerűen értesítettek,

hogy valamelyik vonat első négy vagy utolsó 3-4 kocsjában ilyen csoport utazik... Az érkezőket az állomásról egy csoportba terelve kísérték a gyárba, de az is előfordult, hogy kocsistól tolták be oda. Az ilyen csoportok érkezéséről Zöldytől értesültem, aki akkor Hatvanban tartózkodott. Egy alkalommal, mikor ismét értesítettek, hogy valamelyik szolnoki személyvonattal zsidó csoport érkezik, beszéltem Király János portással. Mondtam neki, hogy mikor bejár a szolnoki vonat, ugorjon fel arra. Szóljon az első kocsiiban lévő zsidóknak. Figyelmeztesse őket, hogy várják őket az állomáson. De amikor a vonatjuk megáll, ott áll mellettük a pesti vonat. Azonnal rohanjanak át abba. A szolnoki vonatot pedig jól előrehúztam, el Zöldyék előtt, kik azt a felvételi épület előtt várták. Voltak a zsidók között, kik nem fogadták meg a portás szavát, s az állomási oldalon szálltak le. Azokat máris terelték Zöldy emberei. Talán 15–20-at. Mi pedig gyorsan indítottuk a pesti vonatot, rajt a zsidókkal.”⁶

Az Auschwitzba deportált zsidókat Kassán vitték keresztül, ahol a Szlovák Államvasút vette át a szerelvényeket. A pályaudvaron szolgált Vrancsik János vasutas hivatalból feljegyezte a szerelvényeket, melyek május 14-e és július 10-e között haladtak át Kassán. A vasutas a vagonokban levő személyek számát is feljegyezte. Az első, Nyíregyházáról indított vonat 1944. május 14-én haladt át Kassán, rajta 3200 zsidóval, míg az utolsó, melyet Rákoscsabáról indítottak, július 10-én lépett ki az országból, és 1230 személy volt rajta. Vrancsik „tranzitjegyzéke” szerint 137 vonattal összesen 401 439 embert deportáltak Kassán keresztül Auschwitzba.

Szálasi Ferenc államcsínye után Imrédy Kálmán lemondott tisztségéről. Utódja a MÁV élén Farkas-Nirnsee Gyula m. kir. kormányfőtanácsos, igazgató-helyettes lett, aki addig a német és magyar katonai szállítmányok koordinálásában vett részt. Az 1944. október 16-át követő időszakban a vasúti forgalom a katonai helyzet alakulása miatt már csak a Dunántúl bizonyos részeire korlátozódott, és a szövetségesek légitámadásai súlyos károkat okoztak a vasúti berendezésekben. Ezzel együtt a vasúti deportálások folytatódtak, a Józsefvárosi pályaudvarról 1944. november 21-e és december 3-a között még legalább hat-hét, munkaképes korú zsidó nőekkel és munkaszolgálatosokkal teli, hosszú szerelvény hagyta el Magyarországot Hegyeshalom állomáson keresztül. Több szerelvény Bergen-Belsenbe tartott, másokat viszont visszafordították Nyugat-Magyarországra azért, hogy a deportált zsidók a „Birodalmi Védvonalat” (*Südoostwall*) építsék. A kényszermunkásokat a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút vonalán szállították, szörnyű körülmények között.

„1944 végén 50 ezer zsidó munkaszolgálatost szállítottak Magyarországról sáncmunkákra. A nagyobb részt budapesti zsidókat részben gyalogmenetben hajtották a német határig, majd bevagonírozták őket, és vasúton, jórészt a GYESEV vonalán továbbították a munkahelyek közelében lévő vasútállomásokra. Nagyszámú zsidót szállítottak Nagycenk állomásra, ahol az állomás I. vágányán szállították a szerelvényből a zsidókat. Kemény téli időjárás volt ezekben a napokban, a fedett teherkocsik vas részét vastag dér lepte be. Amikor a járni tudó

zsidókat a rájuk várakozó németek már elhajtották, a kocsiban még számos csonttá fagyott hulla maradt. Ezeket lábuknál fogva húzták ki a kocsikból, és a cukorgyári gazdaság fogatán szállították be a zsidók elhelyezésére szolgáló egykori cukorgyári pajtákhoz. Ez a szerelvény német kocsikból állt. Érkezett Harkakópháza állomásra is sáncmunkásokkal teli vonatszerelvény, ebből a munkásokat Kópháza községbe hajtották, ahol pajtákban helyezték el őket. Ugyanekkor a soproni állomásra is érkeztek sáncmunkások. A sáncmunkások szállítására vasúton később is sor került. Így például 1945. március 24-én Kőszegről Szombathelyen át 1000 magyarországi zsidót szállítottak Rohoncra. Ezek jelentős része azonban már olyan gyenge volt, hogy még megérkezésük éjszakáján a német őrség közülük 200 főt agyonlőtt.”

A Magyar Államvasutak vezetésének felelőssége 1945 után fel sem vetődött, még a nyilasok által kinevezett elnökgazgatót sem számoltatták el tetteiről.

„A MÁV hivatalos lapjának tanúbizonysága szerint a nyilas kormány hónapjaiban a MÁV Igazgatóság érdemben csak menekült alkalmazottjaival tudott foglalkozni. Az összes többi ügy gyakorlatilag kikerült a MÁV Igazgatóság hatásköréből. A honvédelmi miniszter a MÁV személyzetét katonai vezetés alá helyezte 'honvédelmi munkakötelezettség' címén. A MÁV egész személyzetének katonai vezetésével először Tallér Gyula vezérőrnagyot, majd Dálnoki Kovács Gyula vezérőrnagyot bízták meg. 1944 őszén az Országos Kiürítési Kormánybiztosság rendeletét a MÁV elnöke is végrehajtatta. A MÁV központi hivatalnokait az ország nyugati szélére, majd onnan Németországba költöztették. Farkas Nirnsee Gyulát 1945-ben az Igazoló Bizottság igazolta.”⁷

1945 után Farkas Nirnsee Gyula Imrédy Kálmánhoz hasonlóan Nyugat-Európába távozott, további sorsuk ismeretlen.

A vasúton terjesztett röplapok és az igazgatóság politikai közleményei 1944-ben

Annak felidézésére, hogy mennyit tudott a magyar közvélemény, illetve a vasutas-társadalom a hazai és a nemzetközi politika eseményeiről, illetve mennyire értesült a holokausztról, érdemes felidézni a hivatalos tájékoztatás „üzeneteit”, és összevetni azokat a korszak illegálisan terjesztett röplapjaival. Különösen figyelemreméltók a világháború utolsó évében, 1944–45-ben a MÁV hivatalos közleményei, illetve azok a röplapok, melyeknek beszolgáltatására felszólították a vasutasokat. Utóbbiakat ugyanis, legalábbis elméletileg, az állomások személyzete is elolvashatta.

A második világháború alatt Magyarországon nyomtatott és terjesztett politikai röplapokból viszonylag kevés található meg a közgyűjteményekben. Ennek legfőbb oka, hogy a Németország és szövetségese, Magyarország és a Szovjetunió közötti harc „világnézeti küzdelemnek” számított, és a győztes Vörös Hadsereg elvárta az új hatóságoktól, hogy a lehető leghamarabb semmisítsék

meg a „fasiszta szellemiségű” sajtótermékeket, így a röplapokat is. Ezt tükrözte az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete, 1. §., mely elrendelte, hogy „Meg kell semmisíteni a könyv-nyomdák, könyvkiadó vállalatok, könyvkereskedők, köz- és kölcsön-könyvtárak, iskolai könyvtárak, valamint magánszemélyek birtokában levő minden fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtó-terméket (könyv, folyóirat, napilap, hirdetmény, röplap, képes ábrázolat stb.), tekintet nélkül arra, hogy az magyar vagy más nyelven jelent meg.”

A fennálló politikai rendszer ellen lázító röplapokból, különösen háborús viszonyok között, kevés maradt meg, hiszen nemcsak az előállításuk, de a birtoklásuk is súlyos kockázattal járt, ezért azok, akik el is olvasták, többnyire nyomban meg is semmisítették őket. Az 1944-es év röplapterméséből alig található az Országos Széchényi Könyvtár kisnyomtatvány-tárában, illetve a Hadtörténeti Múzeum levéltárában, pedig segítségével rekonstruálni lehetne, hogy milyen volt a közhangulat ebben a katasztrofális esztendőben, amikor Magyarországot megszállták a német csapatok, majd a második világháború hadszínterévé vált, és eluralkodott a politikai válság. Ebben az időszakban hajtották végre a Magyar Államvasutak közreműködésével a vidéki zsidóság tömegeinek deportálását is, és a fővárosban Horthy elvetélt kiugrási kísérlete után a nyilasok október 15-én államcsínyt hajtottak végre, ami után folytatódott a fővárosi zsidók, illetve munkaszolgálatosok üldözése és tömeges legyilkolása.

Mégis, 1944-ben a vasutasoknak címzett „ellenséges” politikai propaganda még csak nem is célzott a deportálásokra. A Hadtörténelmi levéltárban található „Gáncsoljátok el a labancot” című röplap először megállapítja: „A magyar vasutak és vízi utak életbevágóan fontosak Németország számára”, majd erre a következtetésre jut: „Minden fennakadás, minden felrobbantott sín vagy jelzőkészülék, minden kisiklatott vonat sietteti a német hatalom megsemmisülését és ezzel együtt a háború végét.” De a szerző kísérletet sem tett arra, hogy meggyőzze a hazafias érzelmű vasutasokat: miért kellene szabotálniuk a katonai szállításokat. A vasutasoknak szólt az a kézzel írt, majd sokszorosított, 1944. szeptember 28-ai keltezésű röplap is, melyet Hilcser János hadifogoly, egykori hegyeshalmi pályamester írt alá. Éltette benne a Vörös Hadsereget, és felhívta volt munkatársait arra, hogy „kövessétek a fin (sic!), román és a többi haza szerető népek példáit, szabotáljatok, szedjétek fel a vasúti síneket, robbantsátok fel a hidakat, hogy a német élelmiszer és lőszer szerelvények fel legyenek tartva”. Ezek a buzdítások a front túlsó oldaláról pontosan annyira hatottak a vasutasokra, mint egy másik, melyet 1944 májusában terjesztettek, a magyar rendőröknek és csendőröknek címezve. Felszólították őket arra, hogy ne szolgálják „Sztójay Labanc kormányát”, mert közeleg a nap, amikor Magyarország felszabadul „a náci labanc járom alól”.⁸

Érdekes dokumentumot találtam a korabeli röplapokról a *Vasúti és közlekedési közlöny* (VKK) című szakmai periodika 1944-es, 75. évfolyamának mellékletében. A *magyarországi közlekedési vállalatok hivatalos lapja* alcímet viselő, heten-

ként megjelenő újság a vasutasok számára készült, néhány kivételtől eltekintve szigorúan szolgálati jellegű MÁV-információkat közölt. Csak kivételképpen fordult elő benne olyan, hosszabb cikk, mint amit az 1944. július 2-ai számban dr. Isépy István, a MÁV elnökgazdátójának, dr. Imrédy Kálmánnak a titkára közölt „A vasutak szerepe a háborúban” címmel. Ebben Isépy áradozik a MÁV mintaképének tekintett Német Birodalmi Vasutak kiváló működéséről a háborús viszonyok között, majd a hosszabb cikk végén megfogalmazza, mit vár a MÁV vezetése a vasutas társadalomtól: „Bármily nehézségeket hoz azonban a jövő, a magyar vasutas, az ország második hadseregének katonája, készen áll arra, hogy a Magyar Haza érdekében híven és becsülettel teljesítse kötelességét.” Ismeretes, hogy ennek az utasításnak a vasutasok mindaddig, amíg a háborús légítámadások teljesen meg nem bénították a személy- és teherforgalmat, lelkiismeretesen eleget is tettek.

A VKK 1944-es évfolyamának stencillel sokszorosított és a nyomtatott laphoz csatolt mellékletei között találtam egy visszatérő rovatot, mely sajátos módon a „Díjszabási körrendelet” egyik tételeként szerepelt a „kereskedelmi főosztály” aláírásával. A „Sajtótermék lefoglalása” címszó alatt közölt anyagok tartalmazták azoknak a különböző politikai röplapoknak a leírását, melyeknek a felbukkanása a MÁV hálózatán (csomagfeladásnál, a személy- és teherkocsikban, illetve a pályaudvarokon és a felépítmények közelében) várható. Közölték a röplap betiltására, illetve elkobzására felszólító bírósági ítéletet, illetve a vasutasoknak, mit kell tenniük, ha ilyen röplapot találnak. A közlőny mellékletében állandóan ismétlődő mondatok kíséretében írták le a röplapokat, így:

MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMVASUTAK
IGAZGATÓSÁG. Budapest, 1944. évi július 12-én,
28-as számú

DÍJSZABÁSI-KÖRRENDELET

Sajtótermék lefoglalása.

60230/1944. C. IV. szám. A budapesti kir. büntetőtörvényszék vizsgálóbírája folyó évi június hó 26-án kelt B.I. 7211/1944 sz. végzésével az ismeretlen helyen előállított

„Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közeliben van a lakásod” kezdetű, a másik oldala Magyarország térképét ábrázoló röplap bárhol található összes példányainak valamint a kéziratnak lefoglalását rendelte el,

60228/1944. C. IV. szám. A budapesti kir. büntető törvényszék vizsgálóbírája folyó évi június hó 26-án kelt B.I. 7503/1944. sz. végzésével az ismeretlen helyen előállított, az egyik oldalon „Kelltek ez nektek?” feliratú és nyitott ajtóban géppisztolyos katonát ábrázoló, a másik oldalon „A szegedi eszmének köszönhetitek” kezdetű és „most vagy soha” végződésű röplap bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak lefoglalását rendelte el,

0227/1944. C. IV. szám. A budapesti kir. büntetőtvényszék vizsgálóbírája folyó évi június hó 26-án kelt B.I. 7505/1944. sz. végzésével az ismeretlen helyen előállított „Túsznak kijelöltek életével és minden családtagja életével” kezdetű, „Magyar Felszabadítási bizottság” aláírású röplap bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak a lefoglalását rendelte el,

60231/1944. C. IV. szám. A budapesti kir. büntető tvényszék vizsgálóbírája folyó évi június hó 26-án kelt B.I. 7504/1944. sz. végzésével az ismeretlen helyen előállított „Magyarok” című, „Megindult a világ népeinek” kezdetű „Éljen a szabad független demokratikus Magyarország” végződésű, „1944. júniusi magyar front” aláírású röplap bárhol található összes példányainak, valamint a kéziratnak a lefoglalását rendelte el.

Utasítjuk állomásainkat, hogy amennyiben a fent említett sajtótermék vasúti fuvarozásra feladatnék, illetve akár hamis tartalombevallás mellett valamely küldeményben megtaláltatnék, haladéktalanul értesítsék a lefoglalás végrehajtására hivatott m. kir. állam-rendőrség főkapitányságát, és a lefoglalás fogantatásában eljáró hatósági közegeket munkájukban hathatósan támogassák.

A kereskedelmi főosztály

Figyelemreméltó a Magyarországon előállított, illetve a szövetséges repülők által ledobott politikai jellegű, illegális sajtótermékek rendkívül nagy száma, ami tükrözi az 1944-ben kialakult mély társadalmi és politikai válságot és a közvéleményben uralkodó tájékozatlanságot és zűrzavart. A VKK stencilezett melléklete 126 db. röplapot, illetve nyomtatványt tartalmaz. Ezeknek kis része, a teljes szöveggel együtt, megtalálható a Hadtörténeti Múzeum és Levéltár röplap-gyűjteményében is. De itt kevesebb 1944-ben kiadott röplap található, mint amennyiről a MÁV igazgatóság hivatalos lapja beszámol. Sokat közülük legálisan állítottak elő, pl. azokat, melyeknek kiadója a Magyar Honvédség, a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség vagy az Antibolsevista Ifjúsági Tábor volt. A Nyilas-keresztes pártnak is sok legális kiadványa volt, mely szerepel a gyűjteményben. Másrészt a Hadtörténeti levéltárban a Vörös Hadsereg, az Ideiglenes Kormány és a Magyar Kommunista Párt által kiadott röplapok is szerepelnek, melyeknek szinte semmi hatásuk nem volt 1944-ben a magyar közvéleményre. Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy kisebb példányszámban megjelenhettek más röplapok is. De ezek valószínűleg csak szűk körben vagy egyáltalán nem hatottak, nem jutottak el a hatóságokhoz sem.

A vasutasok által beszolgáltatandó röplapok tartalmára, illetve politikai irányultságára következtethetünk a címükből, első, illetve befejező mondatukból, illetve az illusztrációkból. Három fő csoportra osztottam a röplapokat. Az első csoportba soroltam a nyilas, illetve szélsőjobboldali illegális sajtótermékeket, a másodikba a szövetséges repülőkről ledobott anyagokat, harmadikba a kommunista nyomtatványokat. (Vagy még egy egyéb, azaz egyértelműen nem besorolható csoport is.)

Ami a VKK mellékletében található, illegálisan kiadott nyilas röpcédulákat illeti, figyelemreméltó, hogy a „zsidókérdéssel” csak ezek foglalkoztak. Előfordult, hogy kifejezetten abszurd módon. („Zsidók, Hitsorsosok! Utolsó reménységünk Imrédy, imádkozzatok érte!”) Tekintettel arra, hogy ebben az időszakban, a Sztójay-kormány alatt a „hivatalos antiszemitizmus” szabadon tombolt, és ekkor mentek végbe a deportálások is, nyilvánvaló, hogy az ellenzéki nyilasok nem látták értelmét annak, hogy röplapjaikban túlharsogják a kormányzati uszítást. A 31 db illegális röpcédula azt jelzi, hogy a nyilasoknak komoly tömegbázisuk volt 1944-ben. Ezek a röplapok feltehetőleg jóval nagyobb példányszámban jelentek meg, és szélesebb körben terjedtek, mint a kommunista röpcédulák. A rajtuk szereplő nyilas jelszavak a német megszállás után megjelenő magyar sajtóban komoly visszhangot keltettek, a közvélemény a magáévá tette őket. (Lásd: „Bombázták Budapestet! Szemet szemért! Minden magyar életért száz zsidót!”)

A kommunista röplapok nagy számából nem lehet azt a következtetést levonni, hogy a Békepárt nevet viselő kommunista pártnak jelentős befolyása lett volna, a közvélemény is támogatta a jelszavaikat. Ugyanakkor ennyi röplap elkészítéséhez, még ha csak néhány tucatnyit is állítottak elő belőle, komoly szervezetre, konspirációs tapasztalatra volt szükség, amivel a kommunisták rendelkeztek. Feltűnő ugyanakkor, hogy a baloldali pártok ebben a helyzetben képtelenek voltak reális, megvalósítható programot adni, nem voltak népszerű jelszavaik. Az azonnali békét, a partizánharcot és a forradalmi rendszerváltást népszerűsítették, aminek az adott viszonyok között egyáltalán nem volt realitása. Ugyanakkor teljesen figyelmen kívül hagyták mindazt, ami ebben az időszakban a zsidókkal történt: a deportálásokról és a nyíltan tomboló terrorról tudomást sem vettek. És máris leszámolásra uszítottak a hazai németek ellen.

Hasonlóan „sötétben tapogatóztak” a szövetséges repülőgépekről nagy számban ledobott röpiratok szerzői, illetve propagandistái. Megpróbálták igazolni a magyar közvélemény előtt az 1944. április elején kezdődött légitámadásokat, kevés sikerrel. Jellemző, hogy a Magyarország területén ledobott röplapok egy része román és szerb nyelvű volt, illetve németül fordult a Wehrmacht katonáihoz, amit a magyar közvélemény figyelmen kívül hagyott. A zsidók sorsáról a nyugati szövetségesek propagandistái sem tettek említést.

Nyilas röplapok (34 db)

A röplapokat a VKK mellékletét követve, sorszámmal, kezdő és befejező mondatait, illetve a rajta szereplő rajz leírásával, folyamatosan ismertetem. A szöveg érzékletes képet nyújt az egymással is folyamatosan torzszalkodó nyilas csoportok 1943–44-es gondolatvilágáról.

(1) „Miért lettem Hungarista? Hívó szó a magyar ifjúsághoz.” „Hozzád szólunk!”... „Véreddel fizeted.” (2) „Kitartás Ébredj Magyar!” A rajz félrevert harangot ábrázol nyilaskereszttel. (3) „A légi terroristák által elpusztított munkás-

otthonokat csak a Hungarista állam képes a dolgozóknak visszaadni." (4) „Zsidók, Hitsorsosok ! Utolsó reménységünk Imrédy imádkoztatok érte! Kiadja a zsidó hitközség Akiba nyomda." (5) „A Vannay Puccs. Ebben is benne voltam! Agent Provokateur" szövegű vértől csepegő kezű férfit ábrázoló rajzzal. (6) „Hitler, Duce, Szálasi" közepén „H" betűs nyilaskereszttel. (7) „Ifjúsági Híradó" „Ifjú Testvéreim! Hungarista Magyar Ifjak! E hónapban ismét... készüljete a győzelemre! Kitartás! Éljen Szálasi!" (8) „Testvér! Hát most merre? Helyed csak a Nyilaskeresztes pártban lehet! Szálasi Ferenc vezetésével jöjj! Téged is várunk." (9) „Magyarok! Miért fél a kormány az új keresztény egzisztenciáktól?" (10) „Bombázták Budapestet! Szemet szemért! Minden magyar életért száz zsidót! Hungarista mozgalom." (11) „Zsidók cimborálnak az angolzsász terrortámadókkal... Megtorlást követelünk! Hungarista mozgalom." (12) „Követeljük: telepítsék a zsidókat a légitámadások által veszélyeztetett városrészekbe!... Hungarista mozgalom." (13) „Ne kérdezd ki voltam – 37,5%-os zsidó beütéses Imrédy Béla és az angolbarát gróf Teleki Pál a fehér asztalnál 1939." A rajz gróf Teleki Pált és vitéz Imrédy Bélát pajesszal ábrázolja. Másik oldalán: „Vitéz Imrédy Béla belépett a Sztójay kormányba" és „Hát még ma is ülhet zsidó miniszteri székben." (14) „Hungarista Testvérek! A sajtó hatalmas jelentőségét ismerjük... „Kitartás! Régi Hungaristák." (15) „A közéleti mocsarokból támadt csodaszamár" ...dr. Ley temetkezési vállalata /származási okmányok itt láthatók." (16) „Figyelem! Figyelem... Sürgősen keresek korlátlan számban besúgókat. ...Az idő sürget. Bátorság! Baky László államtitkár." (17) „Nyilaskeresztes Párt XI. üzemszervezet. Utasítom az üzemszervező Testvért!...Kitartás! Éljen Szálasi!" (18) „Buék 1944", nyilaskereszt rajzával. „Talum József nyomdász-mester." (19) „Nyilaskeresztes Párt" 1. számú Gyárszervezés szolgálati jegy. Értesítem a Testvért, hogy folyó hó 26-án... Kitartás! Éljen Szálasi! Nyilaskeresztes párt 1. számú gyárszervezés Csepel." (20) „Nyilaskeresztes párt Országos Központ Hűségháza. Felkérem a Testvért, hogy... Kitartás éljen Szálasi! Szemlér szervező vezető helyettes." (21) „Nyilaskeresztes Párt Forgalom Hivatásrendje Pártszervezés. Testvér! Felhívom, hogy... Kitartás! Szervezés vezetője." (22) „Nyilaskeresztes párt XI. ker. szervezet Gamma szolgálati jegy. Értesítem Vörös László testvért... Kitartás! Éljen Szálasi! Üzemszerv vez.", a Nyilaskeresztes párt Gamma üzemszervezet bélyegzővel. (23) „Nyilaskeresztes párt 17. kerületi szervezet. Testvér! F. hó 26-án de. 10 órakor tartandó munkássági szemlén... „Kitartás! Éljen Szálasi!" (24) „Bátorság! Állj közénk, mert miénk a jövő! Tagfelvétel: Baross utca 79. II. em. ... Magyar nemzeti szocialista Párt." (25) „Kiadja az Aradi Temesi Bánság." Több képet tartalmazó röplap. Leírása: I. zászlótartó honvéd, mögötte csapat, II. magyar leány magyar tüzérnek csokrot ad, III. magyar leány kerékpáron, IV. magyar leány magyar huszárnak csokrot nyújt, V. magyar leány egymást követő honvédek előtt virágot hint, VI. „Isten hozott" felírási diadal-kapun át vonuló magyar csapat parancsnokának magyar leány virágot nyújt, VII. vonuló páncélcocsi, benne álló katonával, VIII. honvéddel táncoló magyar leány. (26) „Imrédyvel elválaszthatatlanul egyedül vagyunk... „Kezet fogtak.

Hazaárulók." A rajz közéleti személyeket ábrázol. (27) „Éljen a Hungarista Munkaállam Szálasival!” (28) „Kállay tiszta vizet a pohárba, mert könnyen Teleki sorsára jutsz! Félre az angolbarátsággal!” (29) Szemüveges kutyát cserkészkalappal és nyakkendővel ábrázoló fénykép, mely gróf Teleki Pált gúnyolja. (30) „Ebben az országban de sok is a bánat ... De holnap már mi jövünk! Éljen Szálasai!” (verses röplap). (31) „Bevonultam Nagybányára” című füzet. (32) „Nyilaskeresztes Párt Országos Parasztszéktartóság C. post 675/1943. Szolgálati jegy. Hűség Haza. Értesitem Parasztszéktartó Testvért... Kitartás! Éljen Szálasai! Országos Parasztszéktartó h.” (33) „Értesítés „Testvérem, f. hó... Kitartás Éljen Szálasai!” (34) Magyar Siketnéma Testvérem! Ezerkilencszáznegyvenháromat írunk a történelem lapjaira... „Szegedi Gyula Nyilaskeresztes Párt Országos Siketnéma Szervezetének a Vezetője.”

Kommunista és baloldali röplapok (64 db)

(1) „Kellett ez nektek? A szegedi eszmének köszönhetitek... Most vagy soha!” A rajz nyitott ajtóban géppisztolyos katonát ábrázol. (2) „Túsznak kijelöltek életével és minden családtagja életével... „Magyar Felszabadítási bizottság.” (3) „Magyarok! Megindult a világ népeinek... Éljen a szabad független demokratikus Magyarország! 1944 júniusi magyar front.” (4) „Hivatalnokok Tisztviselők Közalkalmazottak Álljatok ellen a Németnek és Németbarátnak!” Másik oldalon: „Munkások és Bányászok Álljatok Ellen a Németnek és Német Barátnak!” (5) „Közlekedési alkalmazottak Vasutasok Álljatok ellen a Németnek és Németbarátnak!...a Kárpátok partizánjaihoz akarnak csatlakozni.” (6) „Herceg hol vannak már azóta? Ne kérdezzétek, felel a refrén... Régi nóta. De hol van a tavalyi hó? (Villon).” (7) „Hiszel-e még” címmel „Kinyitod-e néha... németbérenc árulók mai pozíciójukat. Kiadja a Márciusi Magyarország Szövetség.” (8) „Másold! Terjeszd! Csak 250 millió havonta ... Itt van az óra”. A másik oldalon „Másold! Terjeszd! Nem a mi háborúnk!... Több mint 3 éve már. Kiadja a Márciusi Magyarország szövetség.” (9) „Másold! Terjeszd! Mérleg avagy az ázsiaiakkal való bánásmód... Rajtunk a német dúl.” (10) „Minden ami szent... Kiadja a Márciusi Magyarország Szövetség.” (11) „Pusztuljanak a német megszállók! Magyar munkások! Május elseje új harcra hív!... Éljen a magyar front! Békepárt.” (12) „Sváb csuka a magyar halastóban! A Deutsche Zeitung rendelkezésére bocsátottad... Magyarok Istene, adj szebb jövőt hazánknak!” Kvassai Pál aláírásával. (13) „Bizalmasan add tovább! Elvtársak!... Közeleg a Vörös Hadsereg, mindannyiunk érdeke, hogy Megváltóinkként fogadjuk őket, a leszámolást Kállaiék ellen végrehajtjuk! Éljen a proletárdiktatúra! Schippertnél jelentkezzél. Jelszó: Ököl.” (14) „Békét Szabadságot Magyar Polgárok! Újabb pénzforrásra van szüksége... Béke Párt.” (15) „Halál minden rohadt svábra! Ki velük! Fiókáit a németeknek!” (16) A Budapesten a Békepárt nyomdájában előállított „Béke és Szabadság” című lap 1944. évi március keltezésű 1. száma. (17) „Halál a németekre, deportálást a sváboknak! Ki velük!” (18) „Halál a németekre, nem küzdünk tovább az ő

érdekeikért! Külön békét és ki a náccikkal!" (19) „Ki a náccikkal, halál a bűdös svábokra, nem harcolunk többet a német érdekekért: mi külön békét akarunk!” (20) „Ki a náccikkal, vagy: halál rájuk! Ki a rohadt svábokkal! Ki velük!” (21) „Ki a náccikkal! vagy ha maguktól nem mennek, majd kirúgjuk őket! Halál a németekre!” (22) „Nem harcolunk többet német érdekekért: külön békét!” (23) „Ki a náccikkal! vagy: halál rájuk!” (24) „Szabad diákfront. Petőfi útján... Nemzeti ellenállás diákmozgalma küzd a német megszállók és magyar hazaárulók ellen.” (25) „Le a hazaáruló Sztójay kormányral!” (Gumibélyegző útján előállítva.) (26) „Bácska és Baranya Népeinek!... „A jugoszláv kommunista párt vojvodinai kerületi bizottsága. 1944. június.” (27) „Szebb jövőt hazánknak! Egyéb német államférfiakon kívül... Minden magyar kötelessége az itteni igazságokat terjeszteni!” (28) „Magyar Rendőr, Magyar Csendőrl! A belügyi államtitkár április 3-án... Segítsd a népet azzal, hogy feketelistára teszed a németbarátokat!” Másik oldalon: „Magyar Rendőr, Magyar Csendőrl! A nép ellensége vagy ha a Sztójay labanc kormány rendeleteit rákényszerítetd a magyar népre... Add így tudomására, hogy mi a véleményed róla.” (29) „Magyarok! Megindult a világ népeinek döntő rohama... Éljen a független szabad demokratikus Magyarország!” („Szilágysági Front” aláírással.) (30) „Mégis huncut a német, hogy a fene enné meg!” (31) „Magyarok, Székesfehérváron 42. úgynevezett békepárti ítéltetett el... Függetlenséget, de magyar függetlenséget! A valódi magyar békepárt.” (32) „Magyar Testvéreim! Hazánk történetében 1944. március 19-e örök időkre... e sorokat adjuk tovább magyar Testvéreinknek” (Németh J. aláírással.) (33) „Ki ígér ma fűt-fát a népnek? Imrédy... Ki az akitől a dolgozók most sem fognak kapni semmit? Imrédy!” (34) „A diktátor dühöng... Most kell megmutatni mindnyájunknak, hogy emberek és magyarok vagyunk! 1944. július” („Magyar Front” aláírással.) (35) „Magyar Front” című röplap 1944. augusztus havi 1. száma. (36) „Célom: A vezetésem alatt álló Rendőrállam... „Baky” (36) „Bácska és Baranya Magyarjainak! Munkások! Parasztok! Polgárok! Ez év március 1-ének hajnalán... A jugoszláviai kommunista párt bácskai és baranyai bizottsága”. (37) „Márciusi Magyarok! Szent kaszárnyánk előtt áll a német... újabb évszázadon át nyöghetjük igájukat.” (38) „A honvédség tisztikarához!” A háború utolsó, döntő szakaszához érkezett!... állásfoglalást és kiállást várnak a magyar tiszttől. 1944. július hó” („Magyar Front” aláírással.) (39) „A demokratikus Pártok Kiáltványa a Magyar Nemzethez... Történelmünk legsúlyosabb órájában szólunk a nemzethez. Békepárt. Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Agrárpárt, Kettős Kereszt Szövetség (legitimisták) Szociáldemokrata Párt.” (40) „Magyarok! A vörös hadsereg az északi és középső szakasz után... a magyar nép ügyeinek igazságában. Közel a felszabadulás!” („Magyar Front” aláírással.) (41) „Pusztuljanak a német megszállók! Magyar Földművesek!” (42) „Hitler csapatai megszállva tartják Bpestet”... „Béke Párt Magyar Front”. (43) „Pusztuljanak a német megszállók! Sztójai és cinkosai eladták az országot” „Békepárt” aláírással. (44) „Magyarok Fegyverbe! Előre a Szabadságért!... Nem Leszünk!” (45) „Munkások! Fegyverkezzünk és Legyünk Partizánok a németek

ellen.” (46) „Ne termeljétek a Kállay kormánynak! Rövidítsétek meg a háborút! Éljen a különbéke!” (47) „Vesszen, vesszen, vesszen Vessenmayer! Halál minden bűdös svábra! Nem elég, hogy kifosztják az országot mindenéből de nyakunkba hozzák a háborút, miattuk még bennünket bombáznak!” (48) „Magyar Katonák! Hitlerért harcolni a magyarok saját magukat verik rabláncba... Ne ontsátok véreteket a németekért!” (49) „Magyar katonák! Ne kövessetek el nemzeti öngyilkosságot! Ne harcoljatok a munkások és parasztok vörös hadserege ellen, amelyik harcol a ti szabadságotokért is... Jöjjetek át hozzánk. Mi életet, kenyeret és szabadságot biztosítunk nektek.” (50) „Miből készül a Bébé marhahús erőki-vonat? Étlap ételízésítő és Bébé erőleves kocka. Elhullott vagy levágott szarvas-marha... lépesméze.” (51) „Magyarok!” „Halálra ítélt munkások vannak... Békepárt.” (52) „Békét! Szabadságot! Kereskedők! Iparosok! Magyarok! Ha a Kállay klikknek a háború... Béke Párt.” (52) „Magyar Testvérek, Pusztuljanak a német megszálló! Kossuth halálának évfordulóján. Békepárt.” (53) „Fel Magyar Délre! A Petőfi Sándor regiment vár ott rád!” (54) „Újévi körlevél – Békét! Szabadságot! Magyar Földművesek! Hitler és szövetségesei elvesztették a háborút... Boldog újesztendőt Béke Párt.” (55) „Békét Szabadságot Magyarok!... Békepárt.” (56) „Ságvári Endre 1913–1944” „Békepárt” aláírással. (57) „Béke és Szabadság... Ki a németekkel! Halál a hazaárulókra!” (58) „Magyarok 11. Németországban a hadsereg vezetői... Magyar Front” aláírással, 1944. júliusi keltezéssel. (59) „Békét! Szabadságot! Magyarok!” 1944. év január hó keltezéssel. (60) „Az MTI jelentette: Magas rangú ... Békepárt” aláírással. (61) „Békét! Szabadságot! Magyarok!... Újra halálba kergetik honvédeinket”. „Békepárt” aláírással. (62) „Békét! Szabadságot! Kereskedők! Iparosok! Magyarok!... A Kállay klikknek a háború”. „Béke Párt” aláírással. (63) „Újévi körlevél Békét! Szabadságot! Magyar Földművesek! Hitler és szövetségesei elvesztették a háborút... boldog újesztendőt Béke Párt.” (64) „Békét Szabadságot Magyarok... Békepárt.”

Szövetséges repülőkről ledobott röplapok (27 db)

(1) „Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közeliben van a lakásod”... a másik oldala Magyarország térképét ábrázolja. (2) „Magyarország Légő Riasztó körzeti térképe.” (3) Az egyik oldalon „Az Egyesült Nemzetek nyilatkoztak”. A másik oldalon „Acum Romania Are Corentuli!” (Románián a szó!) (3) „Légi Híradó. Terjesztik a szövetséges repülőket. Külön szám. Fényképes bizonyítékok a magyar hadiipar megsemmisüléséről.” (4) Mindkét oldalon „Független és szabad Magyarországot!” Az egyik oldalán „Magyar ne feledd! Csak a megszállás óta bombáznak bennünket”, a másik oldalán „Halál a német megszállókra!” (5) „Ne nézzétek tétlenül, hogy a magyar búzán hízzon a német... Felszólítás a magyar néphez!”. A másik oldalon: „Felszólítás a magyar néphez! Határozzatok!... Most vagy soha!” (6) „Miért bombázzák Magyarországot? Mert országunkat megszállták a német zsarnokok. Magyar munkás harcolj ellenük!” (7) „Magyarország légő körzetei.” (8) „Soldaten Nachrichten” (Német nyelven).

(9) „An die ungarische Marionettenregierung... ihr seid verantwortlich für Ungarns tragödie!” (Horogkereszt és kereszt rajzával. A másik oldalon „A szabadságszerető Magyarokhoz!... Meddig túritek ezt még?” (10) „FELHÍVÁS! Munkások és Bányászok! Ellenállásra hívunk fel Titeket... Segítsetek a Nemzeti Ellenállás hálózatát felépíteni.” („Terjesztve a szövetséges repülőgépek által” aláírással.) (11) „GÁNC SOLJÁ TOK EL A LABANCOT!” A magyar vasutak és vízi utak életbevágóan fontosak Németország számára.” A másik oldalon: „NÉMETORSZÁG A KUTYASZORÍTÓBAN.” (12) „Magyarok! Vezetőitek belső egységéről és egyetértéséről...” „Terjesztve a szövetséges repülőket által” aláírással. (13) „Szabadság? Függetlenség? Még mindig vannak magyar csapatok”... A másik oldalon Csonkamagyarország rajza erőteljes vonallal, a megnagyobbodott Magyarország szaggatott vonallal, továbbá Olaszország és három repülőgép képe. (14) „Soldaten Nachrichten 26. Juni 1944 és „Soldaten Nachrichten 29. Juni 1944.” (15) „Póázsit Drazsinu barbu” szerb nyelven (magyar szövege: „Segítsétek Drázsa harcát!”) cirill betűvel. (16) „Magyar Iparosok! Őrizkedjétek a rablott holmitól!” (17) „Az új rendszedők.” A kép egyik oldalán aratókat és német katonát mint marokszedőt ábrázol. A másik oldalán „A földművelésügyi miniszter ez évben... A magyar termés legyen a magyaroké! Éhezzen a Német!” (18) „Ohne das Partei kein Krieg”... „Mit der Partei kein Frieden”. A másik oldalán „Wer hat Angst von dem Frieden... Wir kein Haar krümmen Roosesevelt” (német nyelven). (19) „1944. július 8-án a lengyel kormány hivatalosan jelentette... Te is mosod Kezidet?” (20) „Az Amerikai Egyesült Államok Elnöke 1944. március 24-én a következő kiáltványt intézte a Dunai Nemzetekhez. Amerika és szövetségesei ezért harcolnak... Az igazság és emberiség nevében minden szabadságszerető nemzet fogjon össze az igaz ügy érdekében!” A rajz kívülről akasztófára hurkolt kötelet és hozzá támasztott létrát ábrázol „figyelem” felirattal. (21) „Kedves Barátom! Ha békét kívánsz, ha úgy érzed... üdvözlő Őszinte barátod.” A rajz négylevelű lóherét ábrázol. (22) „Vissza a véres uralomhoz.” Bolgár nyelven, cirill betűkkel. A rajz három vértől csöpögő tört ábrázol. (23) „Egy levél másolata. A keresztény magyar társadalomhoz fordul... hogy legalább szülőföldünkben legyünk eltemetve.” (24) „Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közelében van a lakásod”. A másik oldalán Magyarország térképét ábrázolja. (25) „Budapest népe! Ti magatok már rég tudjátok... megrövidíteni a háborút.” (26) „Magyarok! Nemrég még azzal dicsekedtetek... Mit hoz a holnap!” (27) „Ne álmodozatok! A Kállay kormány... bárhol is legyenek.” A másik oldalán: „Hanem cselekedjétek!... Szervezett csapatokhoz!”

Egyéb nyomtatványok (10 db)

(1) A táborigényben (VII. Dohány u. 16-18.) 1943. év november hó 10. napján előállított „Ramo: Indiai síremlék” című könyv. (2) Az ukrán nemzeti szervezet írók és hírlapírók szerkesztésében Prágában megjelent és ugyanott az 1941. évben „Vitiski” könyvnyomdában előállított és kiadott „Kárpát Ukrajna vérziva-

taros márciusa” című ukrán nyelvű sajtótermék. (3) „Próbajem” Ukrán könyvkiadó hivatal szerkesztésében és kiadásában Prágában az 1943. évben megjelent „Kalendár Probojem 1943” című sajtótermék összes példánya. (4) Az ismeretlen helyen előállított, 1943. július hó 26. napján keltezett „Meghúzták a vészharangot Rómában” című „A műveltségnek mint a kultúrának” kezdetű és „szebb jövőt Magyar hazánknak kívánva” végződésű sajtótermék. (5) A Budapesten a Világosság rt. nyomdájában, 1919. évben előállított „Proletártestvérek” című, Csizmadia Sándor szerkesztésében megjelent könyv. (6) A Viktória nyomdában előállított „Dialektika” című könyv bárhol található összes példányai, valamint a kézírata. (7) A Budapesten, a Viktória nyomdában előállított „Így élnek a nők a Harmadik Birodalomban” című sajtótermék. (8) A Rák nyomdában előállított „Materializmus és történelmi fejlődés” című füzet. (9) A Viktória nyomdában előállított „Marx A tőke” című könyv bárhol található összes példánya (10) Az ismeretlen helyen előállított „Természet és társadalom Oppenheimer Ferenc A szociális kérdés” (fordította Kovács Gábor) című füzet bárhol található összes példánya, valamint a kézírata.

A MÁV igazgatóságának közleményei

Érdemes szembeállítani a vasúton terjesztett röplapokkal a vasutasok hivatalos tájékoztatását. A Magyar Királyi Államvasutak Hivatalos lapja, melyet a MÁV igazgatósága adott ki „saját közegei számára, kézirat gyanánt”, tükrözi azt, amit főnökeiktől, előjáróiktól megtudhattak arról, ami 1944 folyamán Magyarországon zajlik. A hivatalos közlöny kivételes alkalmakkor kitért a Magyar Államvasutak, illetve a dolgozók szerepére.

Az 1944. június 26-ai, 28. szám a vidéki zsidók deportálása után jelent meg, melynek végrehajtása, a katonai szállításokon belül nehéz feladatot jelentett a magyar vasutasoknak.

Elismerés és dicséret

A magyar királyi honvédezerkar Főnöke leiratot intézett hozzám, amelyben elismerését fejezi ki azért a magasan kiemelkedő teljesítményért és fáradságot nem ismerő odaadó munkásságért, amelyet a vasutasság az utóbbi hónapokban a magyar és a szövetséges német haderő hadműveleteivel kapcsolatban kifejtett.

A magyar királyi honvédezerkar Főnökének leirata a vasutasság teljesítményeit részleteiben is méltatva, a többek között a következőket tartalmazza:

„A szóbanforgó szállításokat több ütemben, igen nehéz körülmények között, több alkalommal ellenséges repülők által bombázott közlekedési hálózaton, a legkülönbözőbb, egymást sokszorosán keresztező irányokban kellett végrehajtani, oly magas követelmények kielégítése mellett, amelyeket azelőtt elképzelhetetlennek tartottunk volna. Fentiek ellenére a vasutak ezeket a fel-

adatokat az adottságokhoz alkalmazkodva, mindenkor a legnagyobb rugalmassággal, de amellelt igen nagy alapossággal oldották meg, és ezáltal úgy a saját, mint a szövetséges vezetés teljes megalégedését érdemelték ki.

A közlekedés és szállítás a hadviselésben mindig fontos szerepet játszott, a háború mai időszakában azonban egyenesen döntő fontosságúvá emelkedett, ami a vasúti végrehajtó szervek érdemét még jobban növeli.

Amidőn a MÁV és a többi hazai vasutak fentebb vázolt, fáradságot nem ismerő, dicséretes és eredményes működését örömmel állapítom meg, a MÁV-nak a fenti munkában részt vett minden tisztviselőjének és egyéb alkalmazottjának a Legfelsőbb Szolgálat nevében elismerésemet és dicséretemet fejezem ki abban a meggyőződésben, hogy a végleges győzelemig terjedő időben valószínűleg még többször adódó hasonló nehéz helyzetekben is derekasan fogják megállni a helyüket.

Kérem ezt a dicséretemet az érintett alkalmazottaival megfelelő formában közölni.”

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÁÉDVEZÉRKAR Főnökének elismerését és dicséretét jóleső érzéssel hozom intézetünk alkalmazottainak a tudomására. Meg vagyok győződve róla, hogy a magyar vasutasság régi hagyományaihoz híven a jövőben is teljes odaadással, ereje végső megfeszítésével fogja kötelességét teljesíteni a magyar nemzet s a magyar haza szent céljainak mielőbbi elérése érdekében.

Budapest, 1944. évi június hó 23-án

Az igazgatóság elnöke:
dr. Imrédy s. k.,
államtitkár

A vasutasok hivatalos lapjának 1944. évi 39., augusztus 28-ai száma drámai hangvételű felhívást közöl a MÁV dolgozóihoz.

Magyar vasutasok!

A keleti események határainkra hozták a háborút.

Ebben az ádáz küzdelemben, ebben a létünkért vagy nemlétünkért folyó harcban szükség van intézetünk minden alkalmazottjának, kinevezettnek és munkásnak önfeláldozó munkájára.

Az első világháború legkeményebb óráiban és a most folyó világháborúban a magyar vasutasok az elsők között voltak a kötelességteljesítésben. De most, a tettek óráiban, erőinket meg kell kétszerezni, munkánkat meg kell sokszorozni, hogy imádott Hazánkat megvédhessük.

A magyar vasutasok, kinevezettek és munkások eddig sem ismertek nehézséget feladatuk teljesítésében. Most is győzzük le a munkánk, feladatunk elé tornyosuló akadályokat, kötelességüknek, a kiadott rendelkezéseknek minden vonalon – minden nehézség ellenére – erőinkön felül tegyük eleget.

Hiszem és tudom, hogy a hazafias, tette kész magyar vasutasok – mint mindenkor – az elsők között lesznek a magyar Haza iránt tartozó önfeláldozó kötelességteljesítésben.

A Mindenható vezérelje, segítse munkánkat.

Budapest, 1944. évi augusztus 24-én.

Az igazgatóság elnöke:
dr. Imrédy s. k.,
államtitkár

A MÁV hivatalos lapjának 1944. évi 47., október 20-ai száma közli Horthy kormányzó október 16-án kelt kéziratát lemondásáról és Szálasi kinevezéséről. Ezután következik Szálasi Ferenc köszöntése Farkas Ninsee Gyula, addigi MÁV igazgatóhelyettes elnökké való kinevezése. (Helyettesének Nigray László műszaki tanácsost nevezi ki Szász Lajos, a nyilas kormány kereskedelem- és közlekedésügyi minisztere.)

Ezután közölte a hivatalos lap a Kiáltványt a magyar Vasutasokhoz.

A terjedelmes szöveg a külső és belső ellenség elleni harcra buzdít, s ellenségként a „bolsevista-zsidó” cselszövöket jelöli meg a vasutasok előtt. Elég, ha csak felhívás végét idézzük:

Magyar Vasutasok!

Amikor a kormányhatalom megbízásából soraitok, a második hadsereg élére állunk, csak egyet kérünk: kitartást és további fokozatos, áldozatos munkát!

Kitartást, mert ezekben a vérgőzös utolsó órákban azé a győzelem, akinek még lesz egy utolsó tölténye, gránátja vagy harckocsija. Azé a győzelem, akinek az utolsó rohamhoz még lesz néhány száz embere. De ezt a néhány száz katonát, életét és véréát áldozó magyar bajtárust talán éppen Neked kell odaszállítanod, továbbküldenéd a frontra, hol ezekben az utolsó órákban dől el két világ harca, mely asszonyaitokat és leányaitokat megbecstelenítő vad, barbár hordák győzelmét s ezzel valamennyiünk teljes pusztulását jelenti, vagy ezeréves Hazánk újjászületését egy nagy és hatalmas nacionalista és szocialista Hungarista állam keretében, melyben végre Te is megkapod áldozatos munkád jutalmát, családod és utódaid békés, anyagi jólétének biztosítását és eddig hiába remélt beteljesülését!

Addig pedig magyar Testvérünk: munka, fegyelem és – Kitartás!

ÉLJEN SZÁLASI!

Budapest, 1944. évi október hó 18-án.

Az Igazgatóság:
Farkas Nirnsee Gyula s. k.
elnöki teendőkkal megbízott igazgatóhelyettes

JEGYZETEK

- 1 *Magyar vasutak a II. világháború éveiben*. A visszaemlékezések alapján összeállította és kiegészítette: Lovas Gyula. Vasúthistóriai könyvek. Budapest, 1996, Magyar Államvasutak Rt. kiadása, 110.
- 2 Bossánszky Ferenc visszaemlékezése. In: *Magyar vasutak a II. világháború éveiben*, 146.
- 3 *Magyar vasutak a II. világháború éveiben*, 148–149.
- 4 *140 év. A magyar államvasutak vezetői, 1868–2008*. Budapest, 2008, A MÁV kiadása, 87.
- 5 *Magyar vasutak a II. világháború éveiben*, 261.
- 6 *Magyar vasutak a II. világháború éveiben*, 262. Zöldy Márton csendőr százados, az 1942. januári újvidéki vérengzés egyik tettese, a zsidók deportálásának egyik szervezője.
- 7 *140 év. A magyar államvasutak vezetői, 1868–2008*, 89.
- 8 Hadtörténelmi levéltár. Röplap gyűjtemény, IV/74, IV/70, IV/101.

Kemény Zoltán: Fekete fény (digitális montázs, 30×20 cm, 2015)